

Etkinlik Değerlendirmesi

Hülya Eraslan

“İmparatorluk, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet Dünya Tarihinden Perspektifler” Konferansı Üzerine

İnsana yönelik, özellikle de kadına yönelik şiddet olaylarının son dönemlerde niteliksel ve niceliksel olarak ciddi boyutlara ulaştığı Türkiye’de, tarihsel bir perspektifle “toplumsal cinsiyet” kavramı üzerine düşünmek akademik bir zorunluluk halini aldı. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gündelik hayat pratiklerinde sürekli olarak yeniden üretimi ve siyasi iktidarın koruyuculuğunu üstlenen medya profesyonellerince bu eşitsizliğin biyolojik bir gerçeklik olarak yeniden inşa edilmesi karşısında yapılacak eylemlerden biri de akademik düzeyde “toplumsal cinsiyet” odaklı çalışmaların sayısını ve çeşitliliğini arttırmak.

Bu çerçevede 26 Kasım 2014 tarihinde Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 100. Yıl Salonu’nda yapılan “İmparatorluk, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet Dünya Tarihinden Perspektifler” temalı uluslararası konferans akademik olarak ayrıcalıklı bir öneme sahip. Ankara Üniversitesi’nden Gül Karagöz Kızılca ve Yıldız Teknik Üniversitesi’nden Nalan Turna tarafınca düzenlenen, yurtiçi ve yurtdışından 20’ye yakın akademisyenin katkılarıyla gerçekleşen etkinlikte izleyicilere açılış konuşmasının ardından üç bölümde 10 sunum yapıldı. İngilizce ve Türkçe sunumların yapıldığı iki dilli etkinlikte ağırlıklı dil İngilizceydi. Konuşmacılar, tarihsel bir bakış açısıyla imparatorluk-

lar çağından günümüze kadar geniş bir yelpazede “toplumsal cinsiyet” kavramına içkin, ağırlıklı olarak kadın ve kadınlığa ait sorunların ön planda tutulduğu çalışmalarını katılımcılarla paylaştılar. Zamansal, uzamsal ve sınıfsal boyutlarda kadın ve erkeğe ilişkin pek çok konuda karşılaştırmalı okuma ve analiz yapabilme fırsatı veren çalışmalar bu konulara ilgi duyan genç araştırmacılar için farklı bakış açıları yakalamaya ve yeni sorular sordurmaya yardımcı oldu.

Konferans, Binghamton Üniversitesi “Tarih ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik Çalışmaları” bölümü öğretim üyesi ve aynı zamanda *The Journal of Women’s History* dergisinin yardımcı editörü olan Elisa Camiscioli’nin açılış konuşması ile başladı. Toplumsal cinsiyetin, iktidarla olan ilişkimizin belirlenmesinde en önde gelen olgulardan biri olduğuna dikkat çeken Camiscioli, imparatorlukların, ulusların ve post kolonyal ulus-devletlerin varlığının güçlü bir toplumsal cinsiyet inşasından geçtiğini vurgulayarak imparatorluk, ulus ve toplumsal cinsiyet kategorileri üzerine ayrıntılı saptamalarda bulundu. Konuşmasında “toplumsal cinsiyet” tarih yazıcılığı üzerine bir çerçeve çizen Camiscioli, ulus ötesi ve karşılaştırmalı tarih yazılığının önemine değinerek, daha fazla sayıda karşılaştırmalı Osmanlı İmparatorluğu tarih analizlerine ihtiyaç duyulduğunu söyledi. Camiscioli, biyolojik farklılık dışında kadın ve erkek arasında herhangi bir farklılık ve eşitsizlik olmadığını, toplumsal cinsiyetin sosyal bir inşa olduğu, eşitsizliklerin toplumsal ve kültürel olarak üretildiğini vurguladı.

Üç bildirinin sunulduğu ilk oturumdaki çalışmaların ortak noktası, Osmanlı İmparatorluğu üzerinden toplumsal cinsiyet konusunun işlenmiş olmasıydı. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki sultan monografilerinin ağırlıkta olduğu oturumda, İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim görevlisi Başak Tuğ, “Sexual Violence, Adultery and Gender Order in the Ottoman Legal Culture” (Osmanlı Hukuk Kültüründe Cinsel Şiddet, Zina ve Toplumsal Cinsiyet Düzeni) adlı bildirisinde erken-modern dönemden 1839 Tanzimat’a kadar geçen süreçte Osmanlı yasal söylem ve pratiğindeki namus kavramının nasıl ele alındığı üzerinde durdu. Tuğ, 18. yüzyılda merkezi hükümet ile Osmanlı tebaasının arasındaki yazışmalarda namus kavramına sürekli vurgu yapılma-

sından yola çıkarak devlet ve onun öznelere arasındaki ahlaki konular da yeni parametrelerin geliştirildiğini ileri sürdü. Tanzimat Fermanı'nın «yaşam, namus ve mülkiyet» sloganına değinen Tuğ, bu sloganın namus söyleminin meşrulaştırıcı bir mekanizması olduğuna dikkat çekti. Bununla birlikte Tuğ, 19. yüzyıl Ceza Kanunu'ndaki namusa ilişkin yasal düzenlemeleri inceleyerek, bu kanunun toplumsal cinsiyete dayanan "vatandaşlık" imgesi ile erkek öznelere ve ataerkil devlete dayalı bir evlilik ilişkisini yansıttığının vurgusunu yaptı.

Marmara Üniversitesi öğretim görevlisi Betül İşpirlir Argıt, "A Slave Concubine's Rise to Power: Rabia Gülnuş Emetullah Valide Sultan (1640-1715 CE)" (Bir Köle Cariye'nin İktidara Yükselişi: Rabia Gülnuş Emetullah Valide Sultan (1640-1715) isimli çalışmasında 22 yıl valide sultan olarak tahta kalan Gülnuş Sultan'ın başarılı hayat biyografisini izleyenlere aktardı. Argıt, Padişah II. Mustafa ve III. Ahmet'in annesi olan ve "kadınlar saltanatı" olarak nitelendirilen dönemin devamında iktidara gelen Gülnuş Valide Sultanın, çok çeşitli taktiklerle –hediyeleşme, kamusal törenlere katılım, mahkemelerde karar alma sürecinde oynadığı rol, siyasi, kültürel ve toplumsal gücü uzun yıllar nasıl elinde tuttuğunun öyküsünü anlattı. Argıt, Osmanlı üst düzey kadınları üzerine değerlendirme yaparken, dönemin sosyo-ekonomik koşullarını ve kadınların kişilikleri hakkındaki bilgilerin de göz ardı edilmemesi gerektiği uyarısında bulundu. Birinci bölümün son konuşmacısı, İstanbul Üniversitesi tarih bölümü doktora öğrencisi Burçak Ersöz ise "Osmanlı Hanedanından Bir Kadın: Beyhan Sultan (1766-1824)" başlıklı sunumuyla bir diğer üst-düzyer Osmanlı kadın portresini çizdi. 18. yüzyılın son döneminde üç padişah döneminde padişah kızı, yeğeni ve kız kardeşi olarak karşımıza çıkan sultanın hayatını anlatan Ersöz, sultana ait iki defterdeki sekiz vakfiyesinden yola çıkarak, onun toplumla olan ilişkisini, halkına yaptığı hizmetleri bildirisinde ayrıntılı olarak aktardı.

İkinci oturum, Bilkent Üniversitesi öğretim üyesi Daniel Johnson'ın "For the 'Public Utility' of Empire: Gender, Transportation and Print Culture in 18th-Century British America" (18. yüzyıl Britanya Amerikası'nda İmparatorluğun Kamu Hizmetleri: Toplumsal Cinsiyet,

Ulaşım ve Basım Kùltürü) adlı bildirisi ile başladı. Johnson, sunumunda 18. yùzyıl Britanya Amerikası' ndaki kolonyal yaşama ilişkin – Pennsylvania, Maryland, Virginia- ayrıntılar vererek, Atlantik basım kùltürünün oluşumu ve bu kùltürün suçun temsili ile ilişkisi –özelliikle suç ve kadının temsili ilişkisi- üzerinde durdu. Johnson, toplumsal cinsiyet hakkında değişen fikirlerin ulus aşırı basım kùltürünün yaratılmasıyla da yakından ilişkili olduğuna dikkat çekti. Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Nalan Turna “Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat ve Kadın” başlıklı bir sunum yaptı. Arřiv belgelerindeki kadınların izlerini takip eden Turna, 18, 19 ve 20. yùzyıldan verdiği örnek olaylarla seyahat eden kadının profilini çizmeye çalıştı. Turna, seyahat belgesi olarak adlandırabileceğimiz mürûr tezkeresi –iç pasaport- uygulamasına ilişkin gelişmeleri kadın merkezli örneklerle aktararak, kadının imparatorluk topraklarında özne olabilme sorunsalını değerlendirdi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadınların hayatına ilişkin bir başka ilginç bildiri de Okan Üniversitesi öğretim görevlisi Gülhan Balsoy tarafından sunuldu. “Poor, Single, and Lonely: Some Thoughts on the Experiences of Women in the Margins in Late Nineteenth Century” (Yoksul, Bekar ve Yalnız: 19. yùzyıl'da Kadınların Deneyimi Üzerine Bazı Düşünceler) başlıklı bildirisinde Balsoy, Osmanlı toplumundaki kadınları koruması altına alan Haseki Kadın Hastanesi'nin tarihi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra –uzunca bir süre hastane, barınak, dullar evi, yetimhane, ve kadın hapishanesi- hastanenin sağlık işlevinden ziyade kadınlar için toplumdan tecrit etme, onları disipline etme ve hapis etme merkezleri olarak işlev gördüğü gerçeğini ön plana çıkardı. Balsoy, şehir ve kadının, şehirdeki kadının bize ne ifade ettiğinin sorgulamasını yaptırarak “yalnız, fakir ve hayat kadınlarının” kamusal alanı ile arasındaki imtihanı üzerine kafa yormamız gerektiği uyarısını dile getirdi. İkinci oturumun son konuşması doğrudan iletişim tarihi içerisinde kadını ele alan monografik bir çalışmaya ayrılmıştı. Binghamton Üniversitesi Tarih bölümü doktora öğrencisi Ayře Zeren Enis, “Entertainment for Ottoman Muslim Women During the Hamidian Period: *Hanımlara Mahsûs Gazete* (1895-1908)” (Abdülhamit Döneminde Osmanlı Müslüman Kadınların Eęlencesi: *Hamılara Mahsûs Gazete* (1895-1908))

başlıklı konuşmasını yaptı. Sansür koşullarının çok yoğun olarak yaşandığı bir dönemde -Abdülhamit dönemi (1876-1908)- orta ve üst tabakadaki Müslüman kadınlara seslenen *Hanımlara Mahsûs Gazete* adlı yayın organının kadınların boş vakitlerini nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerindeki tavsiyelerini bizlere aktardı. Gazetede makalelerden örneklerle dönemin eğlence faaliyetleri¹ hakkında bilgi veren Enis, gazetede ideal Müslüman Osmanlı kadını olmanın yolunun zararlı alışkanlıklardan uzak durup, mükemmel anne, eş ve ev hanımı olmak olarak tanımlandığını söyledi.

Osmanlı tarihi çalışmalarının ağırlıkta olduğu konferansın son oturumu Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Elif Ekin Akşit Vural'ın "Girls in Ottoman Bildungsroman" (Osmanlı Oluşum Romanında Kızlar) başlıklı sunumuyla başladı. Akşit, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki oluşum romanlarındaki kız imgesini anlattı. Geneseo Üniversitesi'nden gelen öğretim görevlisi Todd Goehle, Osmanlı ve kadın temasından farklı olarak Almanya'daki medya şirketi ve erkeklik imgesi üzerine bir bildiri sundu. *Constructing Corporate Masculinity: Media, Market Research, and the Image of Axel Springer, 1965-1968* (Kurumsal Erkeklik Oluşturma: Medya, Pazar Araştırmaları ve *Axel Springer*'in İmajı 1965-1968) isimli sunumunda Goehle, Almanya ve Avrupa'nın en büyük medya kuruluşlarından birisi olan *Axel Springer*'in 1965-68 yılları arasında kurtarmak istenilen imajı için ne tür önlemler alındığını açıkladı. Medya aktörlerinin modern piyasa araştırmalarının sonuçlarından yola çıkarak şirket sahibi *Axel Springer*'in maskülen kimliğini kurumun kimliği ile nasıl birleştirdiklerini anlatan Goehle, şirket imajının nasıl kurtarıldığı öyküsünü bizlerle paylaştı.

Etkinliğin son bildirisi olan "The Political Presence of Woman in Turkey Strained by Nationalism" (Milliyetçilik Tarafından Zorlanmış Türkiye'de Kadının Politik Durumu) başlığıyla Galatasaray Üniversitesi'nden gelen öğretim görevlisi Nilgün Tatal Cheviron ve Merve Kurt'a aitti. Bu bildiride kadınların Türk siyasal hayatındaki katılımları üzerine tarihsel ve eleştirel bir değerlendirme yapılarak, Türk parlamenter sistemindeki mevcut kadın milletvekillerinin sosyo-

demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik durumları ile parti içindeki pozisyonları arasında ne tür bir ilişki biçiminin olduğu ortaya konmaya çalışıldı. Kemalist rejimin kadınla olan ilişkisindeki problematik yanlara –ilk feminist hareketin (Kadınlar Halk Fırkası 1923) bastırılmasında oynadığı rol, milliyetçi ve ataerkil yapısının olumsuz etkileridikkat çekilen sunumda kadınların, Kemalist rejimin modernleşme projesinin vitrini ve sembolleri haline dönüştürüldüğü ifade edildi. Sunumda, 1980’lerde ortaya çıkan İslami hareketin kadın figürünün siyaset yapma pratiği ile Kemalist, modernist, cumhuriyetçi, milliyetçi kadının politika yapma pratiğinin benzer olduğu açıklaması yapılarak, kadının siyasetteki görünürlüğünün meclisten ziyade arka planda olduğu söylendi. Parlamento’daki güçlü üç siyasi partinin –AKP, CHP, MHP- kadına ilişkin politikalarında geçmişten beri var olan ataerkil düzenin sürekliliğinin sağlanması noktasında ortak bir dile sahip olduklarının belirtildiği konuşmada, BDP’nin kadın sorununu çözmeye ilişkin söyleminin diğer partilere göre daha radikal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik olduğu dile getirildi.

Sonnotlar

- 1 Konferansın İngilizce adı: "1st International Conference on Empire, Nation and Gender: Perspectives From World History".
- 2 Dönemin eğlence faaliyetleri bulmaca çözmek, bisiklete binmek, roman okumak, tiyatroya gitmek, sigara içmek, alkol kullanmak, deniz banyosu yapmak, ev eğlencelerine katılmak, müzik ile ilgilenmek şeklinde kategorileştirildi.